

2-26-2020

USE OF ELECTRONIC RESOURCES IN THE SCIENCE “INNOVATIONS IN HISTORY: TECHNOLOGIES, MODELS AND METHODS”

Gulbakhor Kamilovna Zaripova

department of information technology assoc.prof cand.ped.scien., BSU

Nazokat Sayfullayevna Sayidova

department of information technology assoc.prof cand.phys.-math.scien., BSU

Mukhlisa Nasim kizi Salimova

student, BSU

Sherzod Erkin ugli Ravshanov

student, BSU

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu>

Part of the [Life Sciences Commons](#)

Recommended Citation

Zaripova, Gulbakhor Kamilovna; Sayidova, Nazokat Sayfullayevna; Salimova, Mukhlisa Nasim kizi; and Ravshanov, Sherzod Erkin ugli (2020) "USE OF ELECTRONIC RESOURCES IN THE SCIENCE “INNOVATIONS IN HISTORY: TECHNOLOGIES, MODELS AND METHODS”," *Scientific reports of Bukhara State University*. Vol. 4 : Iss. 1 , Article 27.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu/vol4/iss1/27>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific reports of Bukhara State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

UDK: 004.1082

“TARIX FANIDA INNOVATSIYALAR: TEXNOLOGIYA, MODELLAR VA METODLAR”
TA’LIMOTIDA ELEKTRON RESURSLARDAN FOYDALANISH

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА
“ИННОВАЦИИ В ИСТОРИИ: ТЕХНОЛОГИИ, МОДЕЛИ И МЕТОДЫ”

USE OF ELECTRONIC RESOURCES IN THE SCIENCE “INNOVATIONS IN HISTORY:
TECHNOLOGIES, MODELS AND METHODS”

Zaripova Gulbahor Kamilovna

BuxDU axborot texnologiyalari kaf. dos., p.f.n.,

Sayidova Nazokat Sayfullayevna

BuxDU axborot texnologiyalari kaf. dos., fiz.-mat.f.n.,

Salimova Muxlisa Nasim qizi

BuxDU talabasi,

Ravshanov Sherzod Erkin o‘g‘li

BuxDU talabasi

Zaripova Gulbahor Kamilovna

department of information technology assoc.prof cand.ped.sci., BSU

Sayidova Nazokat Sayfullayevna

department of information technology assoc.prof cand.phys.-math.sci., BSU

Salimova Muxlisa Nasim kizi

student, BSU,

Ravshanov Sherzod Erkin ugli

student, BSU

Annotatsiya. Ushbu maqolamiz “Tarix fanida innovatsiyalar: texnologiya, modellar va metodlar” faniga taalluqli bo‘lib, u ushbu fanni o‘qitishda respublikamizda to‘plangan ko‘p yillik pedagogik tajribalarni ilmiy tahlildan o‘tkazish natijasida hosil bo‘lgan xulosalarga hamda Davlat ta’lim standartlariga (DTSga) mos namunaviy dastur va unga mos ishchi dasturlarga asoslanganligi bilan muhimdir. Bundan tashqari, mazkur maqolamizda o‘quv elektron hamda dasturiy vositalar klassifikatsiyalarining umumiy metodlari ko‘rsatib o‘tilgan.

Tayanch so‘zlar: konveltsion EN (elektron nashrlar), elektron nashrlar klassifikatsiyasi, tarix ta’limida elektron o‘quv nashrlar, dasturlangan EN, matnli EN, tasviriy EN, ovozli EN, dasturiy mahsulot, multimediyali EN, tarix ta’limida Internet resurslari.

Аннотация. В данной статье рассматривается использование электронных ресурсов в преподавании предмета “Инновации в истории: технологии, модели и методы”, в которой делаются выводы из научного анализа многолетнего педагогического опыта, накопленного в нашей Республике. Это важно, потому что оно основано на стандартной программе обучения и соответствующей рабочей программе.

Ключевые слова: обычные ЭИ (электронные издания), классификация электронных публикаций, электронные образовательные публикации по историческому образованию, программируемые ЭИ, текстовые ЭИ, визуальные ЭИ, аудио ЭИ, программные продукты, мультимедийные ЭИ, интернет-ресурсы в историческом образовании.

Annotation. This article examines the use of electronic resources in teaching the subject “Innovations in History: Technologies, Models and Methods”, which draws conclusions from the scientific analysis of many years of pedagogical experience accumulated in our Republic. This is important, because it is based on a standard training program and corresponding work program.

Key words: conventional EP (electronic publications), classification of electronic publications, electronic educational publications on historical education, programmable EP, text

ANIQ VA TABIIY FANLAR

EP, visual EP, audio EP, software products, multimedia EP, Internet resources in historical education.

Jamiyat taraqqiyotining olg'a siljishi, eng avvalo, inson omiliga bog'liqdir. Shuning uchun ham inson o'z tafakkuri va aql-zakovatini ko'proq ijodiy ishlarga jalb qilishi shartligi e'tirof etilmoqda. Yangidan-yangi texnik qurilma va vositalarni kashf etish insonning o'z yashash sharoitiga, qilayotgan ishiga, ilmiy-texnik izlanishlariga ijodiy yondashishining samarasidir. XX asrga kelib insoniyat qo'l mehnatinigina emas, balki aqliy mehnatini ham yengillatish ustida anchagina izlanishlar olib bordi. Bu yo'lda XXI asrda ko'plab texnik qurilmalar yaratildi va ular amaliyotga tatbiq etildi. Xuddi shunday texnik qurilmalardan biri kompyuter – elektron hisoblash mashinalaridir. Kompyuterning joriy qilinishi jamiyatimizning turli sohalarda ishlab chiqarish texnologiyasining tubdan o'zgarishini tobora oshirib, kishilarning ish sharoitlari yaxshilanishiga olib keldi. Ayni paytda faol faoliyat jarayonida insonda bir yo'la ko'plab sohalarga oid axborot va ma'lumotlarni yig'ish, hisoblash jarayonlarini tezlatishga ehtiyoj tug'ildi. Kompyuterlar ana shunday juda katta ma'lumotlarni tez "ko'rib chiqish" hamda juda oz vaqtda insonlarga katta aniqlikda qarorlar qabul qilish imkonini berdi. Shuningdek, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev: «Axborot-kommunikatsiya tizimlarining keng qo'llanishi, davlat boshqaruvining elektron shaklda tashkil etilayotgani, bu yaxshi albatta, o'z navbatida, axborot xavfsizligini ta'minlash bilan bog'liq qo'shimcha chora-tadbirlar ko'rishni hayotning o'zi taqozo etmoqda», - deb axborotlashgan jamiyatimizda kerakli bo'lgan elektron axborotlardan oqilona foydalanishga to'g'ri da'vat etganlar[2].

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimov «Yuksak bilim va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash – mamlakatni barqaror taraqqiy ettirish va modernizatsiya qilishning eng muhim sharti» mavzusida 2012-yilning fevral oyida Toshkentda bo'lib o'tgan xalqaro konferensiyada so'zlagan nutqida: «Zamonaviy bilimlarni, intellektual, salohiyat va ilg'or texnologiyalarni egallagan insonlarga o'z oldimizga qo'ygan strategik taraqqiyot maqsadlariga erishishi mumkin», – deb ta'kidladilar. Shu yo'sinda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning «Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz» asarida: «Buyuk tarixda hech narsa izziz ketmaydi. U xalqlarning qonida, tarixiy xotirasida saqlanadi va amaliy ishlarida namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham u qudratlidir. Tarixiy merosni asrab-avaylash, o'rganish va avlodlardan avlodlarga qoldirish davlatimiz siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biridir... inson ma'naviy olami, xalqlar madaniyatini belgilaydigan manbalarni asrab-avaylash va boyitish bugungi kunda har qachongidan ham muhimdir», - deb ta'kidlaganlar[2].

O'zbekistonning ijtimoiy va iqtisodiy sohalarda yuqori natijalarga erishishi, jahon iqtisodiy tizimida yuqori natijalarga to'laqonli sheriklik o'rnini egallay borishi, inson faoliyatining barcha jabhalarida zamonaviy axborot texnologiyalaridan yuqori darajada foydalanishning ko'lamlari qanday bo'lishiga bog'liq. Binobarin, O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev mazkur masalaning dolzarbligini ta'kidlab: «Barqaror ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni innovatsion rivojlanishsiz, keng ko'lamlil ilmiy-texnik kooperatsiyasiz va yangi texnologiyalar, ilm-fan va texnika yutuqlarini joriy etmasdan tasavvur qilib bo'lmaydi», - deganlar[2]. Bundan anglashilmoqdaki, zamonaviy kompyuterlardan amalda keng foydalana oladigan yetuk kadrlar tayyorlash kechiktirib bo'lmaydigan vazifalardan biridir.

Shu maqsadda ushbu maqolamiz «Tarix fanida innovatsiyalar: texnologiya, modellar va metodlar» faniga taalluqli bo'lib, u ushbu fanni o'qitishda respublikamizda to'plangan ko'p yillik pedagogik tajribalarni ilmiy tahlildan o'tkazish natijasida hosil bo'lgan xulosalarga hamda Davlat ta'lim standartlariga (DTSga) mos na'munaviy dastur va unga mos ishchi dasturlarga asoslanganligi bilan muhimdir[1]. Zamonaviy o'quv elektron nashrlarni tahlil qilish ularning murakkab tuzilishga ega bo'lib, klassifikatsiyaga muhtojligini ko'rsatdi. Elektron o'quv nashrlar klassifikatsiyasi asosida ham o'quv, ham elektron hamda dasturiy vositalar klassifikatsiyalarining umumiy metodlari yotadi. O'quv nashrlari quyidagi turlarga bo'linadi:

- o'quv jarayonidagi ahamiyati va o'rnini belgilovchi funksional xususiyatiga ko'ra;
- maqsadiga ko'ra;

- taqdim etiluvchi axborot xarakteriga ko‘ra;
- matnning tashkil etilishiga ko‘ra;
- ifoda etilish shakliga ko‘ra.

Elektron nashrlar quyidagi turlarga bo‘linadi:

- bosma ekvivalentining mavjudligiga ko‘ra;
- asosiy axborot tabiatiga ko‘ra;
- maqsadiga ko‘ra;
- tarqatish texnologiyasiga ko‘ra;
- elektron nashr va foydalanuvchi orasidagi muloqot xarakteriga ko‘ra;
- davriyligiga ko‘ra;
- strukturasiga ko‘ra.

Hozirgi vaqtda o‘quv nashrlarining to‘rt xil turdagi nashrlarni o‘z ichiga oluvchi tipologik modeli mavjud bo‘lib, bularga:

- dasturiy-uslubiy (o‘quv rejasi va dasturlari);
- o‘quv-uslubiy (uslubiy ko‘rsatmalar, yo‘riqnomalar);
- o‘qituvchi (darsliklar, o‘quv qo‘llanmalari, ma’ruza matnlari);
- yordamchi (praktikumlar, masala va mashqlar to‘plamlari).

Shu bilan birga, bu guruhga nazorat qiluvchi elektron o‘quv nashrlari bo‘lmish – test dasturlar va berilganlar bazalarini kiritish mumkin.

Tuzilishiga ko‘ra elektron nashrlar bir tomli (bitta axborot tashuvchida joylashtirilgan) va ko‘p tomli (har bittasi alohida axborot tashuvchiga joylashtirilgan nomerlangan ikki yoki undan ortiq mustaqil elektron nashrlar) bo‘lishi mumkin.

Shunigdek, bir xil formatda chiqariluvchi bir necha tomlarning majmuasidan iborat seriyali nashrlar ham mavjud.

Materialni bayon etish shakliga ko‘ra elektron o‘quv nashrlar konveksion (ta’limning axborot berish funksiyasi), dasturiy (dasturlash vositalari yordamida yaratilgan), muammoli (muammoli o‘qitish nazariyasiga asoslangan va mantiqiy fikrlashni rivojlantiruvchi) hamda universal (sanab o‘tilgan modellarning alohida elementlarini saqlovchi) turlarga bo‘linadi. Maqsadiga ko‘ra elektron o‘quv nashrlar beshta asosiy guruhga bo‘linadi: maktab o‘quvchilari uchun, bakalavrlar uchun, mutaxassislar uchun, magistrilar uchun va boshqalar uchun.

Bosma ekvivalentining mavjudligiga qarab ikki guruhga bo‘linadi:

- bosma o‘quv nashrning elektron analogi – mos o‘quv bosma nashrning elektron nusxasi;
- mustaqil elektron o‘quv nashr – bosma ekvivalentga ega bo‘lmagan o‘quv nashr.

Asosiy axborot tabiatiga ko‘ra elektron nashrlar quyidagi turlarga bo‘linadi:

- matnli (belgili) – asosan, matnli ma’lumotni saqlaydi;
- tasviriy elektron nashr – asosan, grafik tasvirlardan iborat ma’lumotlarni saqlaydi;
- ovozli elektron nashr – ovozli axborotlarning raqamli ifodasini saqlaydi;
- dasturiy mahsulot – mustaqil bajariluvchi kod;
- multimediyali elektron nashr – turli tabiatdagi axborotning o‘zaro bog‘langan majmuasi.

Tarqatish texnologiyasiga ko‘ra:

– lokal elektron nashr – ma’lum tirajda ishlab chiqariluvchi va lokal tarzda ishlatiluvchi axborot tashuvchida joylashtirilgan elektron nashr;

– tarmoq elektron nashri – chegaralanmagan foydalanuvchilar ommasi uchun mo‘ljallangan telekommunikatsion tarmoq orqali tarqatiluvchi elektron nashr;

– kombinatsiyalashgan elektron nashr – ham lokal, ham tarmoq orqali tarqatiluvchi elektron nashr.

Foydalanuvchi va elektron nashr orasidagi muloqot xarakteriga ko‘ra:

– mazmun va undan foydalanish uslubi foydalanuvchi tomonidan o‘zgartirilmaydigan elektron nashrlar;

- mazmun va foydalanish uslubi tanlanishi mumkin bo‘lgan elektron nashrlar.

ANIQ VA TABIIY FANLAR

Yaratilish texnologiyasiga ko'ra: elektron nashrlar, pedagogik, o'rgatuvchi, nazorat qiluvchi, namoyish qiluvchi, yordamchi, shuningdek, trenajerlar, modellashtirish, o'quv jarayonini boshqarish, o'quv maqsadidagi dasturlar yaratish, kasb tanlash va rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitish uchun mo'ljallangan turlarga bo'linadi[5].

1. Elektron o'quv nashrlarining mazmuni zamonaviy o'qitish texnologiyalariga mos bo'lishi, o'quv jarayonida kompyuter texnikasidan aktiv foydalanish zarurati hisobga olinishi kerak.

2. Elektron o'quv nashrlari tarix ta'limida.

Gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy sohadagi o'quv adabiyotlariga qo'yiladigan asosiy talablar quyidagilardan iborat:

- tarixiylik va an'anaviylik prinsiplariga amal qilish;
- dasturiy va elektron mahsulotlar standartlariga amal qilish;
- ma'lumotlarni bayon etishda estetik va etik normalarga rioya etish;
- bibliografik ma'lumotlarning to'liq va obyektivligi.

Tarixiy fanlar bo'yicha elektron o'quv nashrlarining xususiyatlari quyidagilardan iborat. Gumanitar bilimlarning asosiy xususiyati ularning noformal xarakterda ekanligidadir. Gumanitar fanlar bo'yicha o'quv adabiyotlari, asosan, matnli ko'rinishda bo'lib, keng illyustrativ axborotga ega bo'ladi. Bu xususiyat elektron o'quv nashrlari tayyorlashda qiyinchilik tug'diradi, chunki bunday matnlarni o'quv materialini gipermatnli tashkil qilish uchun zarur bo'lgan strukturalash jarayoni murakkab bo'lib, o'quv nashrlari mualliflarining maxsus didaktik tayyorgarlikka ega bo'lishini talab etadi. Tarixiy fanlarni o'qitishda asosiy elektron o'quv nashri – multimediali darslik hisoblanadi. Uning asosini gipermatn, video va audio ilovalar, animatsiya, katta hajmdagi illyustrativ materiallar tashkil etadi.

Tarixiy fanlar bo'yicha elektron o'quv nashrlari ko'p funksiyali bo'lib, ta'lim oluvchilarning turli kategoriyalariga mo'ljallangan. Ularning gipermatnli strukturasi standart o'quv materialini maxsus o'quv bloklari bilan to'ldirishga imkon beradi. Masalan, fizika yo'nalishida ta'lim oluvchi talabalar uchun mo'ljallangan tarix kursi fan va texnika tarixi bo'limini, filologlar uchun tarix kursi esa madaniyat tarixi bo'limlarini o'z ichida saqlashi mumkin va hokazo. Elektron o'quv nashrlarini yaratishda Internet tarmog'i katta imkoniyatlar yaratadi. Elektron nashrlarning tabiati ularning ichida Internet tarmog'idagi maxsus sahifalarga to'g'ridan-to'g'ri murojaat etish imkonini beradi va o'quvchi-talabalarining soha bo'yicha kerakli ma'lumotlarni qidirish malakasini hosil qilishga yordam beradi.

Tarixiy fanlar bo'yicha elektron o'quv nashrlari o'quv-uslubiy kompleks sifatida yaratilishi, ya'ni ular o'z ichida darslik bilan birga xrestomatiya, praktikum, lug'at, test dasturi hamda nazorat savollari va vazifalari bankini saqlashi kerak.

O'quv jarayonining asosiy turi ma'ruza hisoblanadi. Ma'ruza – talabalar tomonidan o'zlashtirilishi kerak bo'lgan o'quv materialini uchun yo'naltiruvchi asos bo'lgan bilimlarni shakllantiruvchi o'quv jarayonining tashkil qilinish shaklidir. Ma'ruzaning uchta asosiy turi mavjud bo'lib, ular kirish ma'ruzasi, infomatsion ma'ruza va obzor ma'ruzalaridir. O'rganilayotgan fan predmeti va didaktik maqsadlardan kelib chiqib, ma'ruzalarning quyidagi shakllaridan foydalanish mumkin: muammoli ma'ruza, visual ma'ruza, press-konferensiya ma'ruza va hokazo. Ma'ruzalarda qo'llaniluvchi elektron o'quv nashrlari bayon etiluvchi materialni videotasvirlar, ovozli animatsion roliklar bilan boyitish, ma'ruzachiga murakkab jarayonlarni namoyish etishga yordam berishi kerak.

Nazariy materialni o'rganishni tashkil etishda quyidagi turdagi elektron o'quv nasrlaridan foydalanish mumkin[6]:

❖ Video ma'ruza. Ma'ruza videokamera yordamida yozib olinadi. Ushbu ma'ruza turining yutuqli tomoni uni qilay vaqtda takror eshitish mumkinligi va qiyin joylariga to'xtab ketish imkoniyati mavjudligidir.

❖ Multimedia ma'ruza. Mustaqil ta'lim uchun o'rgatuvchi interaktiv dasturlar yaratilishi mumkin. Bunday o'quv qo'llanmalaridan foydalanishda har bir o'quvchi o'zi uchun qulay o'rganish traektoriyasini, optimal o'rganish sur'atini va usulini tanlashi mumkin. O'zlashtirish ko'rsatkichi ko'p jihatdan nazorat qiluvchi vositalar hisobiga ham ko'tarilishi mumkin.

ANIQ VA TABIIY FANLAR

❖ An'anaviy nashrlar: elektron ma'ruza matnlari, tayanch konspektlar, nazariy materialni o'rganish bo'yicha uslubiy qo'llanmalar va hokazo.

❖ Amaliy mashg'ulot – nazariy bilimlarni manbalarni muhokama qilish va amaliy masalalarni yechish orqali mustahkamlashga qaratilgan o'quv jarayonining tashkil etilish shaklidir.

Amaliy mashg'ulotlarda foydalaniluvchi elektron o'quv nashrlari o'rganuvchiga mavzu bo'yicha, mashg'ulotni o'tkazish tartibi va maqsadi to'g'risida ma'lumot berishi, bilimlarni nazorat qilishi, kerakli nazariy material va amaliy ko'rsatmalarni taqdim etishi, o'rganuvchilar bilimni baholashi kerak. Tarixchilar uchun amaliy mashg'ulotlarning asosiy shakli seminar mashg'ulotlari bo'lib hisoblanadi. Ushbu ta'lim shakli o'quv va ilmiy materialga nisbatan tadqiqot nuqtai nazarini shakllantiradi. Seminar mashg'ulotlarida foydalaniladigan elektron o'quv nashrlari qatoriga xrestomatiyalar, hujjat va materiallar to'plamlari, ma'ruzalarning tayanch konspektlari, elektron darslik va boshqalarni kiritish mumkin. O'quv jarayoniga axborot texnologiyalarining tatbiq etilishi talabalarning mustaqil o'zlashtiradigan bilimlari hajmining ortib borishi bilan birga davon etmoqda.

Aslida elektron o'quv nashrlarining barcha mavjud turlari mustaqil ta'limni tashkil etish uchun asos bo'lishi mumkin. Bu jarayonda axborot texnologiyalaridan foydalanish elektron nashrlar, Internet tarmog'i resurslari, elektron berilganlar bazalari, kutubxonalar katalog va fondlari, arxivlar va hokazolardan foydalaniladi. Talabalarning axborot texnologiyalari asosidagi mustaqil ta'limi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- elektron darslik bilan ishlash;
- videokolleksiyalarni tomosha qilish;
- audiokassetalarni eshitish;
- kompyuterli trenajerlarda ishlash;
- kompyuterli testdan o'tish va boshqalar.

Hozirgi paytda bilimlarni nazorat qilishning barcha turlarini elektron o'quv nashrlari yordamida maxsus ishlab chiqilgan kompyuter dasturlari asosida amalga oshirish mumkin. Ayniqsa, elektron o'quv nashrlaridan joriy va oraliq nazorat tizimida foydalanishning samarasi yuqoridir. Kompyuter test dasturlari o'rganuvchilar uchun o'z-o'zini nazorat vositasigina bo'lib qolmay, joriy va oraliq nazoratning vazifasini o'z zimmasiga oladi. Bunday test dasturi o'zgartirish mumkin bo'lmaydigan mustaqil dastur bo'lishi, yoki o'qituvchi tomonidan to'ldirib, modifikatsiyalanadigan qobiq dastur ham bo'lishi mumkin.

Tarix ta'limida o'quv amaliyotining muhim ahamiyati bor. Kompyuter imitatsion modellar, trenajerlar vositasi bo'lib xizmat qiladi. Kompyuter dasturlari yordamida arxeologik qazilmalarga, etnografik materiallar yig'ish, yodgorliklarni rekonstruksiyalash, arxiv hujjatlari bilan tanishishga tayyorgarlik treninglari tashkil etilishi mumkin. Arxiv va muzeylarni kompyuterlashtirish arxiv va muzey praktikasini masofadan o'tkazish imkonini yaratadi. O'quv elektron vositalari qatorida o'quv-uslubiy majmualar (O'UM) muhim o'rin tutadi. O'UM lar nazariy material bilan birga amaliy vazifalar, testlar, ilovalar va boshqalarni saqlaydi. O'UM lar strukturalangan, mantiqan bog'langan didaktik elamentalardan tashkil topgan raqamli va analog shakldagi multimedia kurslari sifatida taqdim etilishi mumkin.

Zamonaviy o'quv multimedia kursi – video va audio materiallar bilan boyitilgan matnli interaktiv materialgina bo'lmay, undagi o'quv materiallari turli shakl va turli axborot tashuvchilarda joylashtirilishi kerak. Multimedia kurs ta'lim oluvchiga illyustrativ, ma'lumotli, trenajerli va nazorat qiluvchi qismlari yordamida kompleks ta'sir o'tkazish vositasi hisoblanadi. O'UMning asosini uning interaktiv qismi egallaydi. Ushbu qism faqat kompyuterda realizatsiyalanadi. Unga quyidagilar kiradi [5]:

- elektron darslik;
- elektron ma'lumotnoma;
- trenajerli majmua;
- misol va masalalar to'plami;
- elektron laboratoriya praktikumi;
- kompyuterli test tizimi.

ANIQ VA TABIIY FANLAR

Elektron darslik nazariy materialni mustaqil o'rganishga mo'ljallangan bo'lib, uning gipermatnli tuzilishi individual ta'lim traektoriyasi bilan ishlash imkoniyatini beradi.

Elektron xrestomatiya – darslik mazmunini to'ldiruvchi matnlar to'plamidir. Xrestomatiya tarkibiga hujjatlar, badiiy asarlar va ulardan parchalar kiritilishi mumkin. Xrestomatiyaga kiritilgan matnlarning xususiyatlari yoritilgan metodik ko'rsatmalar o'quvchi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu ko'rsatmalar matn bilan o'quv materiali orasidagi bog'lanishni amalga oshiruvchi hamda o'quvchi-talabalarning seminar va amaliy mashg'ulotlarga tayyorlanishida yo'naltiruvchi vosita hisoblanadi.

Elektron ma'lumotnoma foydalanuvchiga zarur vaqtda kerakli axborotni kompakt shaklda tezkor olish imkoniyatini beradi. Odatda, elektron ma'lumotnoma terminlarning ro'yxatidan iborat bo'lib, ro'yxatning har bir elementi giperaktiv hisoblanadi, ya'ni uni faollashtirish natijasida termin mazmuni, tarjimai yoki izohi keltirilgan giperssilkaga murojaat etiladi. Elektron ma'lumotnomaning mavjudligi ixtiyoriy O'UM uchun zarur shart hisoblanadi.

Tarix ta'limida Internet resurslari – elektron o'quv nashrlari ichida Internetda joylashtirilgan tarmoq resursalari ko'proq tarqalmoqda. Tarixiy mavzudagi Internet resurslarining ham soni ortmoqda. Asta-sekin tarixiy resurslarning berilgan bazalari, maxsus katalog va qidiruv tizimlari vujudga keldi. Tarmoq ilmiy-ta'lim resurslari bilan ishlash o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, tarmoqda brauzerlar bilan ishlash malakasini, Internetda axborot izlash, uni qayta ishlash va saqlash usullari bilan tanish bo'lishni talab etadi. Internetda ishlamoqchi bo'lgan tarixchi oldida turadigan birinchi muammo – axborot qidirish muammosidir. Keyingi muammo– topilgan resurslarning ta'lim maqsadlarida foydalanishga yaroqliligini aniqlashdan iborat[4].

Davlat ta'lim standartlariga mos kelish nuqtai nazaridan tekshirilmaydigan ko'plab tarixiy resurslar mavjuddir. Ixtiyoriy kursni o'rganish jarayonida Internetdan olingan o'quv qo'lanmasining ta'lim muassasasi o'quv dasturiga mos kelmasligi muammosi vujudga kelishi mumkin. Internetdan olinadigan ma'lumotlarning nihoyatda turli-tuman xarakterda ekanligi ularni qayta ishlash uchun kerak bo'ladigan dasturiy va texnik vositalarni tanlash muammosi kelib chiqadi. Matnli, grafik, audio-video axborotlarni tasvirlashning ko'plab formatlari mavjud. Ushbu muammolarni hal etishning ba'zi yo'llarini ko'rib o'tamiz.

Nimani qidirish kerak? Bu savolga javob berishda o'z ta'lim faoliyatida tarixchi o'quv rejasiga murojaat etadi. Shunindек, strukturasi, taqdim etilish tipi, maqsadi va bayon etilish shakli jihatidan farq qiluvchi axborot xarakterini aniqlash maqsadga muvofiq bo'ladi. Qanday izlash kerak bo'ladi? – zaruriy axborotning Internetdagi joyini topish uchun ushbu axborot joylashtirilgan resurslarni qidirish lozim. Bunday ma'lumotlarni qidiruv tizimlarining berilganlar bazalarida, qidiruv kataloglaridan topish mumkin. Asosiy rus tilidagi qidiruv tizimlariga rambler, yandex, aport, google lar kiradi. Bunday tizimlarda qidiruv matn ko'rinishida ifodalangan so'rovlar asosida amalga oshiriladi. Amalda bir nechta qidiruv tizimlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir, chunki qidiruv tizimlarining berilgan bazalari bir-biridan farq qiladi. Maxsus tarixiy kataloglar biror qidiruv, axborot yoki ilmiy-tadqiqot resursi tarkibida yoki mustaqil resurs sifatida mavjud bo'ladi. Qidiruv tizimlaridan farqli ravishda kataloglar foydalanuvchilar umidlarini ko'proq darajada oqlaydi, chunki qidiruv oldindan tanlangan mavzu bo'yicha materiallar ichida amalga oshiriladi.

Hozirgi vaqtda Internet resurslarini tasvirlashga bag'ishlangan adabiyotlar chop etilmoqda. Kerakli Internet resurslarini mos mavzudagi adabiyotlardan ham topish mumkin. Umuman, barcha qidiruv usullaridan (qidiruv tizimlari, maxsus tematik kataloglar, bosma nashrlar) birgalikda foydalanish maqsadga muvofiqdir. Internet tarmog'idan olingan ma'lumotlar ishonchlik, davlat standartlariga moslik va o'quv rejasiga moslik nuqtai nazaridan tekshirilishi kerak. Internetda ishlash jarayonida tarixchi axborotning matnli, tasvirli, audio, video kabi turli shakllari bilan to'qnashishi mumkin. Matnli axborot quyidagi formatlarda ifodalaniishi mumkin:

– *.htm (html) – gipermatnli hujjatlar tili – Internetda hujjatlarni saqlash va uzatishning eng asosiy usuli. Barcha standart brauzerlar tomonidan o'qiladi. (Internet Explore, Netscape Navigator, Opera). Hujjatni matn muharrirlarida saqlash, tahrirlash mumkin.

– *.txt – standart matnli fayl formati. Barcha standart matn muharrirlari tomonidan o'qiladi.

ANIQ VA TABIIY FANLAR

– *.doc – MS Word matn muharriri hujjati. MS Windows muhiti standart vositalari yordamida qayta ishlanadi.

– *.pdf – Matni Adobe Acrobat Reader yordamida o‘qish yoki bosmaga chiqarish mumkin[6,7].

Grafik axborot Internetda *.gif, *.jpg, *.swf formatlarda ifodalanadi. Ko‘pchilik audio va video formatlar operatsion tizimning standart multimedia vositalari yordamida o‘qiladi. Internetda axborot uzatishning turli usullari mavjud bo‘lib, ulardan eng keng tarqalgani – *.http (Hyper Text Transfer Protocol) dir. Bular *.html, *.txt, *.gif, *.ipj formatdagi hujjatlarni olish mumkin. Axborot uzatishning yana bir usuli *.ftp (File Transfer Protocol) hisoblanadi. Tarmoqdan yozib olingan fayllar ko‘pincha arxivlangan (ZIP yoki RAR formati) bo‘ladi[6]. Ma‘lumotlarni arxivlash ularning hajmini kichraytirib, tarmoqdan olinish vaqtini tejaydi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi xulosalarga ega bo‘lamiz [5]:

1. Elektron o‘quv nashrlarini tarix ta‘limida qo‘llash axborot-kommunikatsion texnologiyalar rivojlanishi bilan bog‘liq bo‘lib, ta‘lim jarayonini intensivlash, o‘quv jarayonida mustaqil ta‘lim salmog‘ining oshishiga ta‘sir ko‘rsatadi.

2. Elektron o‘quv nashrlaridan foydalanish EUNni to‘g‘ri tanlash va undan mos ta‘lim shakllari bilan birgalikda foydalanish sharti bajarilgandagina kerakli natijani beradi.

3. Tarix ta‘limida soni tobora ortib borayotgan tarmoq o‘quv resurslari muhim o‘rin tutishi mumkin. Shu bilan birga, tarix ta‘limida Internetda joylashtirilgan tarixiy manbalarning elektron versiyalaridan foydalanish mumkin.

4. Internet tarix segmentining keyingi taraqqiyoti ta‘lim maqsadlaridagi sifatli turli-tuman resurslarning paydo bo‘lishi bilan bog‘liqdir[3].

ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2002-yil 6-iyundagi «Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 200-sonli qarori.

2. Shavkat Mirziyoyev. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat‘iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: O‘zbekiston. – 2017. -592 b.

3. Sayidova N.S. Innovatsion ta‘lim texnologiyalarini qo‘llashda MyTestX dasturining imkoniyatlaridan foydalanish. Buxoro Davlat Universiteti Pedagogik mahorat. – Buxoro, 2019. -№2. 139-144-6.

4. Sayidova N.S., Kazimova G.X. Razrabotka metodiki obrazovaniya v vuzax. Obrazovanie i problemi razvitiya obshestva nauchno-prakticheskiy retsenziruemiy jurnal. g. Kursk. Rossiya. №1 (7) 2019 god. 36-40-P. (ISSN 2411-9792).

5. Zaripova G. Uzluksiz ta‘lim tizimida elektron o‘quv adabiyotlar va elektron darsliklardan foydalanish. // «Uzluksiz ta‘lim». – Toshkent: 2012 y. –№4. 21-25-b.

6. Zaripova G. Informatika va axborot texnologiyalarining jamiyat taraqqiyotida o‘rni va istiqbollari. // «Fizika, matematika va informatika». – Toshkent. 2012 y. –№4. 6-9-b.

7. Zaripova G. va Zaripov O. Informatika tarixi. – Buxoro: Durdona, 2017. –84 b.